

ГЕТЕ-ИНСТИТУТ
ФОТОДОКС
ФЕСТИВАЛ ЗА
АКТУЕЛНА
ДОКУМЕНТАРНА
ФОТОГРАФИЈА

PAST IS NOW
МИНАТОТО Е СЕГА

Јака Бабник

Роман Безјак

Колаборационен проект / Collaboration-project

Јерг Глешер

Зијах Гафиќ

Ибро Хасановиќ

Тања Кернвајс

Борут Крајнц

Саша Краљ

Том Лихт

Ане Моргенштерн

Владимир Миладиновиќ

Мерлин Наѓ-Торма

Драган Петровиќ

Хрвоје Словенц

Јосип Броз Тито

Катја Штуке и Оливер Зибер

Михаел Везели

ПОЗДРАВЕН ГОВОР

Past is Now – Минатото е Сега – во можеби ниту еден дел од Европа не се чувствува толку болната и исполнета со насилство историја од 90-тите години од минатиот век како во земјите на поранешна Југославија. Гете-институтите од регионот Југоисточна Европа во последните години им посветија големо внимание на програми од културата кои ја тематизираат контроверзно доживената историја на 90-тите години од 20-от век; Темите на сеќавање заземаат централно место во работата на Гете-институтите на Балканот.

Затоа Гете-институтот со задоволство ја прифати идејата на тимот на Фотодокс, изложбата **Past is Now** подготвена за фестивалот Фотодокс 2015 во продолжение на презентацијата во Градскиот музеј во Минхен, да ја прикаже како патувачка изложба во околу десет града на Балканот.

Past is now во фокусот го има периодот од падот на Берлинскиот ѕид односно распадот на Југославија до Денес. Преку програмскиот наслов изложбата не бара од набљудувачот само да го разбере противречниот развој на поновата Германска историја и културниот простор на Балканот. **Past is now** е пред се уметничка изложба. Преку презентација на 17 документарни позиции како групна изложба таа овозможува извонредна прегледност и споредба на различните уметнички пристапи.

Дури и 25 години по распадот на Југославија речиси и да не постои поврзаност меѓу локалните уметнички сцени во новонастанатите држави. Како последица на тоа едвај е забележлива размена на ставови за уметничките позиции и содржински прашања.

Оттука, покрај изложбата, Гете институт во различни градови ќе понуди и соодветна пропратна програма со тркалезни маси, стручни и разговори со публика кои би го поттикнале поврзувањето на уметниците не само на Балканот туку и со нивните колеги од Германија.

Во оваа прилика упатуваме благодарност до тимот на Фотодокс за инспиративните разговори и добрата соработка.

Шарлоте Хермелинк

Гете-институт Босна и Херцеговина

Матилде Ве

Гете-институт Минхен

Стручна област Ликовна уметност

Четиринаесет дена сме на истражувачко патување Фотодокс низ земјите на некогашна Југославија. Од еден град до друг, од разговор до разговор, се менува нашата слика за овој регион, се прилагодува на виденото, слушнатото и доживеаното, се поврзува во една дифузна мешавина од лично сеќавање, минати искуства и нови среќи. Заедно седиме во автомобилот, а сепак сме секој за себе на сопствено патување.

Се прашуваме како може од толку многу индивидуални впечатоци и хоризонти да се создаде една хармонична целосна слика. И како, од она што било, од она што е веќе кажано и напишано, сепак да настане нешто ново? Љубопитно со следниов текст тргнавме на второ имагинарно патување. Поканивме група познати автори и автори и ги испративме на пат со куфер во кој се наоѓаа поими „Минатото е Сега“ и „Поранешна Југославија“ како и информации за фотографите и уметниците од овојгодишната групна изложба на Фотодокс. Целта не се знаеше, но сепак сите заедно и секој за себе некаде пристигна.

Така што, врзете се, почитувани читатели, и следете нè назад во автомобилот кон поранешна Југославија: По носталгичните разговори за првите југословенски филтер-цигари „Филтер 57“ во Љубљана, месечев камен и бели униформи во видниот архив на Титовите подароци во Белград и вицовите за Црна Гора во Скопје, чекаме во колона од возила на граничниот премин од Косово кон Албанија.

Нашите мисли сè уште се во омилениите кафеулиња во Приштина, кај фотографите што ги запознавме и кај бројните уметници што не успеавме да ги сретнеме бидејќи во моментот се наоѓаат во Лондон, Рио де Жанеиро или Нов Зеланд. Уметничката и културната сцена во Приштина дејствува активно и раздвижено - а сепак Косово е последната од републиките на поранешна Југославија чија независност не е призната од сите држави-членки на Обединетите нации. Патувањето во странство е можно само со виза и само во одредени земји.

Додека мислите талкаат, се појавува стадо крави кое спокојно се движи по улицата, долж и помеѓу автомобилите една крава по друга ја преминуваат границата кон Албанија. Прашањето зошто на кравите не им треба виза не му звучи духовито на граничниот службеник кој се погрижи ние и нашето старо БМВ темелно да бидеме прегледани. Неговиот колега со големата капа и сериозен лик кој доаѓа кон нас и на нашето прашање дали зборува англиски потсмевнувајќи се одговара со „No!“, на заминување повторно смеејќи се ни довикна „Тоа се дипломатски крави, да знаеш!“ (СГ).

Крави? „Да, јас јадам крава. Не се гордеам“. Ова е извадок од една песна што ја свири еден предбенд во Хамбургската фабрика. Пред четири дена падна сидот. Последните денови луѓето ги поминаа врзани за телевизорот дискутирајќи со вжештени глави, некои пријатели отпатуваа за Берлин за да присуствуваат на настанот по секоја цена, други пак западнаа во летаргија. Овдешен огромно брое трабанти и вартбурзи ја обележаа сликата на градот. Граѓаните на Германската Демократска Република од исток се упатија да го видат пристанишниот град. Пред државните институции се создаваат долги редици - секој сака да ги подигне своите 100 германски марки за добредојде. Френетично викенд-расположение. Во градот владее огромна народна прослава. За да изгледаме кул, се држиме настрана иако скришум сме понесени од атмосферата. Ја одбиваме колективната еуфорија на радост. Некој има идеја да одиме на концерт во Фабрика и се среќаваме со некои луѓе во оваа сива понеделничка вечер за да го проследиме настапот на два бенда од популарната американска Sub Pop-продукција за плочи. Главен настан се Tad кои доаѓаат од Сиетл. Опустено стоиме пред клубот, го ништиме пивото што не смееме да го внесеме внатре и се радуваме што ќе се отргнеме од лудилото што владее околу нас. Овдешен продира пеколна врева од Фабриката. Ушите нè болат од моментот кога влеговме, но тоа е токму она што ни е потребно. Светот целосно се изместил. А ова е саундтракот за тоа. Еден пејач, кој не ја ни погледнува публиката туку само вршти, а со него и двајцата придружни врескачи, кои како дивјаци владеат со своите инструменти. Мокните музички парчиња нудат вистинска катарза. Како се вика овој бенд? Нирвана? Никогаш не сум чул... воопшто не е лошо. Две години подоцна ќе излезе плоча од истиот бенд која ќе го урне Мајкл Џексон од првото место на билборд-тротот со што ќе надојде огромниот бран на гринџ музиката. Како и да е! Оваа вечер во запотената концертна сала се наоѓа она што е од другата страна на нашата моќ за претставување - но многу од она што се случува околу нас не можевме воопшто да си го замислиме. Четврт век подоцна седам во автомобил. Вклученото радио е како звук во заднина, кога овдешен се подига еден глас: „I'm so happy, 'cause today I found my friends...“ Од радиото се слуша „Литиум“ и човек има чувство како одамна изгубен пријател овдешен да нè прегрнува одзади. Овој нежен вовед проследен со пејачка ерупција при која Курт Кобејн едно по друго испушта не помалку од 25 „Yeahs“. „Литиум“ не изгубил ништо од својата магија. Дури и две децении по смртта на Кобејн, Нирвана и понатаму има голем број верни следбеници. Нивната музика сè уште успева нешто да ослободи кај младите луѓе. Една од нив е Тања Кернвајс. Во 1994 таа имала 13 години кога за прв пат се инфицирала со вирусот Нирвана. Музиката вистински нè допре, заклучила таа, кога едно девојче во училишниот автобус ѝ дозволило да слуша на нејзиниот вокмен. Пролетта 2014 таа добива храбра идеја да отпатува во САД за да ги проучува местата и митовите поврзани со Курт Кобејн. Со години ги собирала приказните за него. Но, сега, овдешен се чувствува предизвикано од пронајдените места кои не одговараат на нејзините очекувања. Не, ова овде не е Грејсленд (Е. Присли), не е Le Cimetière du Père-Lachaise (Џ. Морисон), туку само едно средно по големина гратче по име Аберден. Нема гроб, нема музеј. Како фотографски да ја одгатнеш загатката Курт Кобејн, како оди тоа? Таа ни покажува разни места: овде еден бар, онде клупа во парк или по-

транспортираните: 71 мртов - задушен бегалец. Сликата од отворената врата беше испечатена вчера на страница три од Кроненцајтунг. Се цитира следна реченица од еден критичар на медиумите: „...но факт е дека мртвите, дури и кога се бегалци, имаат право да им се почитува достоинството. Затоа не е прифатливо, од пушта желба за сензација, по нивната смрт, да бидат изложени на булеварот на печатот“. Боже, како би било со достоинствен жив пречек, ваму-таму некоја фотографија? Љубопитно го зграбувам компјутерот и упорно ја барам сликата додека радиото и понатаму дрдори. Мртвите не се препознаваат, но останува неизбришлива слика на ужасот. Од понатамошно размислување ни се завртува во главата; суштината (или деталите?) на сето тоа не можам да ја опишам, да си ја претставам или објаснам. Весникот Билдцајтунг станува аналитично дадактички, калкулира, графички илустрира, колку малку место имало за 71 патник во контејнерот на камионот. Делува. Страв од немање простор и недостиг на воздух ми прострујува низ сите телесни клетки, од мојата мароканска софа, додека ја затворам мојата електронска книга.

Морам да помислам на еден разговор со претходноспоменатиот уметник Владимир Миладиновиќ. Ме интересираат неговите критериуми, според кои ги одбира страниците од архивите на весниците. Притоа се работи за одредени текстови, комбинацијата на елементите, а не само за иконографскиот квалитет на фотографиите. Се работи за историски осврт, ми објасни тој. Можеби, сепак, треба подоцна да одам до железничката станица и да го побарам вчерашното издание на Кроненцајтунг. Тоа што нема да се најде во дневниот печат, се фотографии како оние на фотографката Мерлин Haf-Торма. Тие би делувале премногу нормални, премногу блиски, неспектакуларни. Мерлин со месеци посетуваше и придружуваше бегалци во српските погранични региони и ги прикажува маките и грижите во несигурното тешко секојдневие. Драмата на друг начин е присутна. Покрај сликите има текстови што ги добила од бегалците по пат на СМС. „Овде сè е како 22 ѕвезди :)“ – како што навестува насловот на серијата, нивниот испрекинат англиски осцилира меѓу паника, очај и поезија. Преку пораките се добива претстава колку се живи, рефлектирани и човечки овие безимени и обезличени личности. Повеќето се млади луѓе. Повеќе од кога и да е ги преплавуваат нашите медиуми и бараат во нашата презаситена татковина, пред сè, сигурност и перспектива.

Ги вклучив вестите денес. Полска: Процентот на странци изнесува... не е виц: 0,4 %. А од Словачка доаѓа двојно лудило: Споменатото масовно убиство во камион ја красеше рекламата на словачкиот производител на живина Хиза, кој пред некое време испрати рекламен спот во стрип-стил во кој се предупредува на илегалниот увоз на живина и се рекламира контролирана домашна, квалитетна живина. И денес од Братислава официјално соопштение, дека може да примат мал број мигранти кои не се муслимани Oh boy, oh girl, a day in the life, in the life of Europe. Тоа ме носи кон работата на Јерг Глешер. Наслов со акустична референца: „Земја на ехото. За борбата за Европа“. Се покажуваат сцени од типично секојдневие на администрацијата во Европскиот парламент, таму каде што, всушност, Европа се преговара и борбата за едно мултинационално

општество се одвива во солидно опремена, но сепак непривлечна атмосфера. Во ова оттуѓување наидувам на бестрашно во серијата: Таа го посматра актуелниот статус на Европа како значаен и вреден резултат – како ситуација во која сите разидувања и интерни конфликти се решаваат преку дискусија, преговор или прописи. Дека постојат и помалку мирни решенија, опоменуваат сликите на Глешер од воено-историски обележаните места како Вердун или Сребреница. Споредбата одговара, понекогаш индиректно или преку волјата тоа да биде посматрано заедно. Можеби станува збор за напорна комплексност – најдоцна кога опачината на европската политика ќе стане видлива и империјалистичките економски стратегии ќе одат на сметка на други земји. Пејзажните слики на Глешер од Лампедуза навестуваат: некогаш некои проблеми се враќаат во друга, но конкретна форма, дали со гумен брод, во камион или пеш. За нешто мора повторно да се преговара и дискутира. Замисли. Напорно. Уф, некако се чувствувам изморен. Но, барем знам дека немам свински грип. (JK)

Изгледа како историјата одново да започнува, временските циклуси се затвораат, стари вести повторно се цваќаат, делови од минатото повторно на брегот на сегашноста. На тоа морав да помислам кога за првпат ја прелистав книгата на Ане Моргенштерн.

„Земја без средина“ сјае впечатливо со големи црни букви на бела-та корица. „Кафено“, „Зелено“, „Црвено“. Во истиот фронт се испечатени сите делови од корицата. Уште пред да ја отворам книгата, почнува во главата да ми работи машината за асоцијации. Хојерсверда во Оберлаузиц: порано црвен, отсекогаш зелен, денес кафен. Хајденау, Росток – Лихтенхаген, Хојарсверда: синоними за грдата Германија. Хојарсверда: град кој се смалува, пад на индустријата, искварена земја, губитник по обединувањето. Ја отворам книгата и прво ја забележувам сликата со нешто како невреме, врнежи од град, што прави околната природа да исчезне во едно запенето Ништо. Како Господ да се налутил и сака својот бес да го истури врз оваа земја. Неколку страници, времето повторно се смирува. Облаците од невремето на сликата и понатаму се провлекуваат и ја прикриваат раскрсницата мокра од дожд во едно типично село сред Никаде. Често сум патувал низ овој дел од Источна Германија и сум пропешачил многу вакви места. И четврт век по обединувањето, градовите и селата таму ми се туѓи и зрачат со извесна теснина. Чувство: овде во никој случај не сакаш да висиш мртов преку ограда. Луѓето кои таму живеат никогаш не ги запознав. И како да ги запознаам, едвај и да има луѓе и тие се или нацисти или непријателски настроени кон туѓинци. Досега сè е клише, бидејќи сега ги погледнав првите портрети на книгата и како што понатаму ги вртам страниците, толку сум поизненаден. Секако дека знам дека таму не се мотаат само наци-типови со врат како бик и избричени глави и возачи на БМВ тројка со тетоважа на вермахот, но другите дури сега ги запознавам од фотографиите на Ане Моргенштерн. Колку повеќе и повнимателно ги гледам, толку понејасни стануваат сликите во мојата глава. Навидум очекувани нешта се заменуваат со потполно неочекувани мотиви. Едноставни подредувања стануваат неизвесни, укази и делови одеднаш треба да бидат проверени. Ненадејно серијата станува каледоскоп, чиишто фрагменти при вртењето постојано се

распаѓаат и заедно се слеваат, за да на крајот образуваат нешто како целосна слика. (МК)

Местата се исполнети со значење. Тоа може да биде бар, клупа во паркот или мост кои на некаков начин го тангирале животот на Курт Кобејн и на кои ние и ден денес бараме траги. Или земјите кои некогаш поинаку се викале и биле поинакви и кон кои сè уште нешто нè влече, што во недостиг на усоодветен поим можам да го опишам како носталгија. Дури и празните места имаат своја аура. Во фотографиите на Јака Бабникс тие изгледаат некако сомнително. Што е овде, што беше овде и што треба да биде? Сликите покажуваат делови од шума кои делуваат некако пусто и во кои нема луѓе, или напуштени паркинзи на работ на урбаноста.

Што откриваат овие места за нивното значење? Би можело да се работи за места на настан или места на нереализирани проекти за градење, кожнае. Но, вчудоневидувачки скурилниот одговор се наоѓа, како и честопати во концептуалната пејзажна фотографија, во една информација која не ја дава самата слика - во овој случај во работниот наслов. Со „Ебодром“ во жаргонскиот говор на целиот Балкан се означуваат места на кои наводно особено добро - без никој да види или да пречи - може да се практикува секс на отворено. Всушност, станува збор за тоа што луѓето го прават на тие места, за нешто озлогласено и интимно, за повлекување од секојдневието, за тоа да се нема место за себе или, пак, за драјта на „можеби сепак да се биде виден“, како што милувате. Тоа што нè влече кон овие места е невидливото во сликите, тоа што можеби се случило претходната вечер или што ќе се случи наредниот ден. Една документарна фотографија која ги прикажува кулисите на отсутните дејства.

И Колaborациониот проект го тематизира невидливото со тоа што на едно место му се приближува преку социологијата на неговите растенија. Вегетацијата го открива изминувањето на времето и влијанието на земјата, водата, воздухот, светлината. Поради овие екофактори настанува нешто сетилно што е специфично за секое место и прави да може да се искуси заедничката игра на елементите. Мислам, на пример, на разноликоста на папратта во Малезија или на смоквите и лимоните дрвја на Мајорка кои имаат централно место во моите сеќавања за овие локалитети. Играта со карти „Сеќавања“ го редуцира местото кое, всушност, останува невидливо, на неговата вегетација и така ни покажува како тепих од растенија се поставил врз историјата и тоа поставиле е, всушност, одвојување од местото. Карта по карта, растение по растение, може да научиме да читаме нова историја: историјата на еден споменик, што е разурнат за време на војната во Југославија, потоа повторно изграден и во меѓувреме запустен. (СП)

Кога бев дете имаше една француска цртана серија, која многу ја сакав. Се викаше „Си беше еднаш... човекот“ и ја прикажуваше историјата на човештвото 5.000 години пред Сега. Насловната песна ја пееше Удо Јиргенс, а рефренот одеше вака:

„Што е време? Што е време? Што е време?“

Еден момент

Едно отчукување на час

Илјада години се еден ден!“

Рефренот толку ми влезе во мозокот така што оваа песна веќе 30 години живее во мојата глава и се јавува секојпат кога се занимавам со времето. Значи, што е времето? Немам поим, навистина. Гледам само што прави тоа. Времето одредува сè. Исто така и фотографијата: како снимка на моментот, како споредба пред-потоа или како продолжено осветлување. Продолжените осветлувања имаат нешто поетично. Дали документираат нешто природно или вештачко, тие го отсликуваат животот во неговата есенција. Пресвртот, промената, обновата. Го покажуваат движењето и ја отвораат суштинската тема.

Мајстор на продолжените осветлувања е Михаел Везели, кој уште од 1990-тите продолжено осветлува... Минути, Часови, Денови, Години. Везели е документатор на времето и просторот. Тој го одбира објектот, аголот, ја инсталира камерата, го отстранува капакот и започнува. Од овој момент се случува тоа што мора да се случи и камерата тоа го овековечува. Така животот владее со делото. Фотографот ја предава контролата врз предметот и остава сликата сама да се наслика. Резултатот не е споредба пред-потоа. Овде се работи за процес, за настанувањето.

Тука има толку многу слоеви, нешто се препознава како прекривка, нешто воопшто и не се гледа, иако се знае дека е тука, дека било тука. И се наметнуваат прашања кои речиси и да не се поврзани со објектот. Фотографијата „Хумболт-форум, Берлин“ ги документира градежните работи на Хумболт-форумот во склоп на доградбата на берлинската градска палата која сама за себе претставува навистина долга и жилава историја - но во сликата, политичките одлуки, целокупните финансиски планирања, правните компликации и слично, не се релевантни. Паѓаат како жртви на времето и тоа е добро. Сликата го покажува напредокот, но и почетната точка. Сценографијата изгледа како да е исполнета со духови, бидејќи таму нема луѓе. И тие се жртвувани за времето, преку кусо биле присутни, како што и вообичаено е случај. Луѓето, сепак, остануваат погонска сила зад движењето, тие се креатори на оваа грабна чиешто настанување го документира Везели. Фотографијата не е завршена, овде гледаме само една меѓусостојба на фазата која е снимена од 26 јануари 2014 до 19 јуни 2015. Ова е првото дигитално продолжено осветлување што го прави Михаел Везели. Со новиот метод овој исечок е можен. Проектот трае толку долго колку и градежните работи. Во 2019 Хумболт-форумот ќе ја преземе службата на музеј за воневропска култура. Значи, има уште неколку години за осветлување. Илјада години се еден ден... (САМ)

Кога на моите деца им раскажувам за одморите од моето детство, често велем „Југославија“. Не велем „Поранешна Југославија“ или „Хрватска“ или „Словенија“, велем „Југославија“ бидејќи бев токму таму, во оваа земја која тогаш постоеше, а сега веќе не. Тоа што таму го доживев беше прекрасно, возбудливо и авантуристички. Југославија се покажа како точно избалансирана мешавина од познато и непознато, од обично и необично. Од една страна земјата ми беше позната, моите родители доаѓаат од Коружка и тоа од оној дел кој се наоѓа на словенечката граница. Кебапчињата беа дел од стандардниот репертоар на нашето домаќинство, мојот чичко зборува на измешаниот пограничен јазик виндиш-словенечки и ние, децата, порано смеевме заедно со возрасните да патуваме преку граница каде што купувавме храна и цигари. Од друга страна, Југославија беше чудно место со други правила, често грубо и понекогаш скурилно, диво парче земја кое само на прв поглед изгледаше како дома. Кога ги гледам сликите на Роман Безјак, првото чувство е топло, домашно, иако сликите покажуваат нешто спротивно од пријатна атмосфера. Тоа е парадокс, но токму тоа извонредно одговара на делото „Социјалистичка модерна - археологија на едно време“ на фотографот роден во Словенија. Првобитно Безјак сакаше да направи дело за земјата од која потекнува, поранешна Југославија, која се растури со една разбирливост сама по себе, без прашања. Реликтите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија се градбите од 1960-тите и 1970-тите кои ја материјализираат економската сила и политичките и општествени идеи на владејачките елити. Овој вид градење, оваа естетика е присутна во сите социјалистички земји во Европа. Од 2005 до 2010 Безјак патуваше низ Истокот и портретираше населби, културни установи, стоковни куќи, хотели и други градби во градовите како Талин, Тирана, Дрезден, Берлин, Минск, Белград и Дњепропетровск. Тој не е збунет. Тој не поштедува. Тој покажува онака како што е, а нам ни ја препушта оценката и интерпретацијата.

Противречноста што ја доживувам при набљудување на сликите, кога сеќавањето на едно прекрасно време се среќава со погледот кон пропаднатата и непогодна за луѓе архитектура, се зајакнува при повнимателно посматрање: запустени градби кои некогаш симболизирале напредна економија, комунистички градби на кои виси огромна капиталистичка реклама, орда од спортски возила пред социјалистички конгресен центар. Фотографиите содржат енормна струја која влече. Тоа се документарни тематски слики на кои секогаш одново откриваш нешто ново. Врата од автомобил која недостасува и се заменува со пластична фолија. Алишта на балкон во гето. Графити на ѕидовите на монументалните градби. Често е восхитувачки апсурдно, понекогаш навистина духовито што сè се открива во деталот. Оваа скурилност ја крши суровата естетика на архитектурата, преголемото, екстремното. Сликите на Роман Безјак не ги документираат само остатоците од социјализмот и нашиот однос кон овој дел од нашето минато. Тие покажуваат колку е парадоксална историјата. И ја покажуваат стоичката ренитенција на времето - на минатото и на сегашноста. Тоа трогнува, нè поучува и е многу забавно. (СМ)

Менување на местото.

Од зграда до зграда, од град до град. Од теорија до пракса. Често се нарекуваат патувања. Неодамна онаа апсурдна де лукс одисеја, вклучувајќи штрајк на пилотите, застои во сообраќајот, парализа на возовите како резултат на илјадниците сириски бегалци на за нив затворената германско-данска граница. Од три часа патување стануваат дваесет - последните во анахроничен вагон за спиење што изгледаше како германска железница на рајхот и мирисаше на диво шаренило од машка пот. Веќе подолго време на пат со моите родители. Мојот татко лежи едно ниво под мене на креветчето со број 82, мајка ми на 81. И додека тивко го регистрирав ноторното речење од местото за спиење на татко ми, морав да помислам на една слика од Том Лихт, со еден огромен кревет со безбојни големи шари со цвеќиња. Во деталите се препознаваат двајца изморени мажи во синхрона позиција за спиење и доколку се посматра целата серија се следат, така да се каже, три генерации светло. Татко и син кои патуваат кон исток, низ новите земји на Советскиот Сојуз. Нивниот план за патување не е од туристички интерес, туку поради наследените лични забелешки од патувањето на непознатиот татко односно дедо кој во 1941 година како 35-годишен војник починал во Русија, или како што еуфемистички се вели, „паднал“.

Том Лихт и неговиот татко буквално си го сфатиле зборот потомец и се пуштиле во четиринеделна потрага. Погледот кон надвор е исполнет со живи, внатрешни прашања. Историскиот поглед наназад не се врти околу прашањата на сведоштвото или совладување на минатото. Врзани од ширината на руските пејзажи се доживува она што многу луѓе некогаш ги засегнува, дури и оние генерации кои никогаш не доживеале војна: што ги поврзува родителите со децата, што знаат еден за друг, каде се препознаваме во погледот и како се пренесува историјата и претставите низ генерациите? Том Лихт прикажува приказни од минатото преку денешни емоции, а чичко Вили како туристички водач кој ги буди духовите, нè носи низ меланхоличниот исток, полн со лузни. Пред дваесет години една контроверзна изложба за злогделата на вермахотот беше на турнеја низ Германија и предизвика жестоки дискусии за сликата која требаше да ја прикаже германската генерација мажи, обележана со војната. Од денешна дистанца не треба повеќе да се суди или пресудува, туку може со родителите да се ужива со тоа што на таткото ќе му се подари заслужен споменик од колбас од конзерва, кришка леб, источна кока-кола и ракија од билки за појадок. (ЈК)

Еднаш се гледа само една. Но, тоа е единствената. Само потсрижана, лицето е оставено, но нејзината коса е критички исфенирана. Вистински фризер не може цело време да фризира кукла со вистинска коса, како ќе изгледа тогаш? Значи и таа не се брои. Ах! Потоа има едно живо и едно мртво животно. Живото е црн коњ, се гали, мртвото виси од плафонот и се распарчува. Така е тоа некогаш. Но, може и двете. Така е правилно. Инаку сликите на Борут Крајнц силно функционираат над просториите и предметите. Непрепознатлив материјал и непрепознатливи сетинзи. Тука има за секого по нешто. Не се потребни наслови на сликите. Разбирам! Јуху! Ќе ме земат од точното место. Сеедно во која земја: секогаш е

истото момче. Сметам дека тоа е интересно. Уште порано сакав игри со улоги. Мојот помал брат мораше секогаш да ги облекува моите фустани. Од тоа имам и фотоалбум. Баба ми сметаше дека тоа е одвратно, поради полот, се плашеше дека ќе го убедам (да стане педер) и ни ја забрани оваа игра. Маскирање е за девојчиња, момчињата надвор копаат дупка или возат велосипед низ полињата. Баба со нејзините предвидувања ја избегнувавме и мојот помал брат и јас долго време бевме најубавите принцези во куќата на моите родители сè додека не забравивме да се дотеруваме. Неколку години порано родителите мене еднаш ме забораваја на едно поле со јагоди. Можеби и ме изгубија. Од тоа има и слика: јас, врштам напред плантажата, со раце измачкани со црвено и очи исполнети со детска омраза. Без гордост, без цел. Но, изградбата на сликата е многу слична како онаа во оваа серија: јас седам сосема сама на оваа слика и гледам покрај камерата, речиси и да не ја забележувам, како по сето тоа чекање да не ги гледам моите родители како смеејќи се стојат пред мене и сакаат да ме подигнат. Не се веќе лути, ниту загрижени, туку некако како да им е забавно што нивното дете има толку голем уплав и горди што здраво и живо стои пред нив. Тогаш ги изгубив моите родители. Се работи, како и претходно во текстов, за загубата! Ох! Но, во серијата од Борут Крајнц за која зборувам тука не ја изгубил некој само вратата од автомобилот. Ниту природниот пејзаж, за да води љубов. Или поп-песна. Овде некој го изгубил соговорникот! Овој човек е сосема сам! Јас и човеков сме оставени сами! Ох! Упс, повторно се случи: Тој секој ден ја менува улогата и никој не си игра со него. Штета! Колку здодевно за него. Притоа сè изгледа толку живо. Како и тој, така и полето порачува. Коњот поздравува. Ѓубрето собира. Улицата се поправа. Нешто делка дрво. Автомобилска гума се носи. Био-млеко се преработува. Посегнува по свежа земичка. Ах! Ох! Јас сум! Претседателот мисли на мене. Претседателот ми се обраќа. Човекот кој недостасува на сликата сум јас! Конечно, претседателот разбира кој ги разбира обичните луѓе. Добро, исфрризирај ми ја косата, подај ми ја земичката, провери ги моите документи и владеј со мојата земја. Но, јас не сакам да гледам со горд поглед како што тоа го прави оној со задача на ПР. (JP)

Во ред, словенечкиот претседател Борут Пахор изгледа многу осамено на овие портрети. И да, понекогаш сме неверојатно сами кога гледаме некоја слика. Но, ништо не ми изгледа толку осамено како овие кафе-ни очила со избелена врвка кои го изгубиле својот сопственик кој пред добри дваесет години е убиен за време на војната во Босна. Илјадници осамени делови – клучеви и лажници и разгледници и четки за заби – се пронајдени во масовните гробници во кои се затрупани десет илјади мртви во Босна. Зијах Гафиќ си поставил задача да ги овековечи овие последни траги од човечките животи. 30.000 сè уште се водат за исчезнати. Луѓе, кои имале нешто во џебовите кога биле убиени. Клучеви во џебот од панталоните. Очила околу вратот. Софија Лорен во џебот на јакната. Можеби. Човекот кој зел лажница кога му рекле дека веднаш треба да дојде не може да ни објасни зошто мислел дека ќе му треба лажница таму каде што ќе го носат. Од друга страна - нели секогаш може да ни притреба лажница? Зијах Гафиќ раскажува дека на многу мажи им било кажано дека ќе ги носат на размена на затвореници за да не се пратат за време на транспортот. Не им бил одземен само животот, туку и

разделбата од животот – и на извесен начин, ним и на нивните семејства им е одземена и смртта со тоа што се погрижиле за тоа нивните мртви тела да не бидат откриени.

Во масовните гробници се наоѓаат остатоци од телата на анонимните жртви и овие предмети, кои Зијах Грахиќ грижливо ги архивира. Тој тоа не го прави само за да направи убава фотографска изложба, туку за да спроведе иконографско осигурување на идентитетот.

Самиот Гафиќ како тинејџер ја доживеал војната и она што тој го прави не може, а да не се смета за нешто огромно. Всушност, тој е фотограф-репортер, но овде создал една речиси бесконечна серија на тивки портрети. Ако ги замислиме сите овие лажници и карти како лежат заедно, ќе видиме куп безвредни предмети. Наместо тоа (и тоа е посебната заслуга на Гафиќ), секој од овие предмети, кои со децении лежеле под земја, добива свое достоинство. Достоинството што го имал неговиот сопственик, достоинство што му било одземено. (MEXH)

Достоинството е тема и во делата на Саша Краљ. Достоинство и отпор. Во 1994 година фотографот Краљ снимил фотографија – една од многуте, за време на војната која избила во неговата земја. На сликата се гледа еден млад човек, кој се борел во оваа војна. Тој е Босанец, но не е важно на чија страна се борел бидејќи во видео-работата на Краљ не станува збор за политика, туку за еден човек кој секогаш одново го става животот на проба.

Човекот на сликата се вика Расим, носи оружје и израз на лицето што покажува спектар од добро познавање до растргнатост. Краљ има посебен однос кон овој човек што само го навестува: „Тој на некој начин ме спаси со тоа што ме извади од... некои гомненици“, рече тој на почетокот на филмот кога отпатува за Олово во кое дваесет години претходно на 16 јануари 1994 ја снимил фотографијата. Краљ го посетува Расим, му ја предава сликата што тогаш ја направил и документира сè што гледа и слуша.

Не е лесен животот што го живее Расим, од почетокот бил исполнет со многу предизвици. Кога ќе заврши училиште и сака во Сараево да студира математика, умира татко му од тумор на мозокот. Расим бара работа за да може неговата помлада сестра и понатаму да се школува. Долго време семејството има едвај колку да преживее и кога конечно ќе излезе од кризата и може да си дозволи дури и автомобил, започнува војната, куќата на Расим е запалена, а тие се протерани од селото.

Со него е и Амела за која се жени една година пред да настане фотографијата, по една година се раѓа Шејла, единствената нивна ќерка, зеница во окото. Со завршувањето на војната не завршуваат предизвиците: грижи за пари, откази, душевни болки. Од државата нема поддршка за војниците кои сè уште ги носат со себе траумите од војната и така Расим тера понатаму, неговата жена работи две смени во една пицерија за да можат на ќерката да ѝ овозможат школување и студии.

И покрај сето тоа, не се слуша сарказам или огорченост. Расим ја поднесува судбината, која, како што вели, му ја одредил господ. Господ е дел од неговиот живот, тој пролетта 1991 ја испратил поплавата која ја уништила шталата со крави, а во 1992 војната. Расим ги прифаќа работите како што ќе дојдат и се труди да го извлече најдоброто. Тука религиозното се сретнува со фаталното, што најчесто е тешко, но овде се покажува како исклучително корисно. „Бог ми го даде и овој живот“, вели човекот, „Што треба да правам?“

Расим е еден од многуте страдалници од војната чии последици се чувствуваат и денес, дваесет години подоцна. Сепак во „Vrijeme u Srscu Bosne / Времето во срцето на Босна“ јас не гледам жртва, туку човек, кој во делумно недостоинствени услови, живее достоинствено. (САМ)

И тогаш токму Тито, лично тој, е оној, кој, по оние кафени очила на Зијах Гафиќ и погодениот од војната и од други удари – Расим, доставува една изненадувачки банална фотографија од себе. Опишувањето на неговиот живот овде треба подобро да му се препушти на некој историчар. Затоа се приклучувам на изјавата на една пријателка со потекло од Балканот, која неколку години пред неговата смрт во 1980, тргнала на училиште во Хрватска: „Тој беше човекот со пура кој висеше на сидот, како во училишца, така и во продавница, и се раскажуваше дека прочитал на непријателите ги чува во тегла под своето биро“. Тито, моќ, едно селфи. И повторно кога ќе ги погледнеме деталите стануваме попатетни, но и не, истовремено. Зад стаклото, во заднината задно тркало на мопед. Тито. Мопед? Меѓу вообичаените зеленила, како и засиданите поплочени сидови во стаклената градина заштитена од погледи. Како да не кани кај него на гости. Величината на фотографијата е во преостанатото бидејќи таа не е голема. Така човек може сам, или можеби со некого приватно, да стои пред оваа слика. И да види како тој таму стои. Во бела кошула. Ако се спореди кошулата на Барак Обама, станува топло. Како пред неколку години во Берлин, кога тој сред лето се појави без палто зад блиндираното стакло, испраќајќи ветувања до масите и објаснувајќи врски, но стоп: Ние не сме дел од масата, туку сами дома со Тито. Во стаклената градина. Вау. Што сè умее една фотографија.

Јосип Броз наречен Тито сакаше да фотографира. Тука има една слика на која се гледаат фотографии од печатот чишто објективи се свртени кон девојче облечено во традиционална народна носија, кое во моментот на снимката прима букет цвеќиња од сопругата на Тито. До неа седи тој, кој исто така е зафатен со фотографирање. Како и да е неговата слика не говори за погоре опишаната сцена. Тој го насочува својот поглед кон нешто друго – нешто што е надвор од рамките на сликата. Но, неговиот поглед открива внатрешен изблик на радост поради пронајдениот мотив. Зошто денешните политичари немаат фотоапарат кај себе за време на официјални средби за да направат овде – онде по некоја фотографија, се прашувам додека ја гледам оваа слика. И ова прашање е можеби поинтересно од споменувањето дека дури и Тито не можел да се воздржи од правењето селфи во стаклената градина.

Но, кога Тито прави автопортрет, и тоа овој овде, тој добива посебен квалитет. Диктаторскиот шеф на југословенската држава, маршалот, во приватен момент. Оној, на чишто погреб неколку години по оваа снимка дојдоа стотици илјади – од Садам Хусеин, до Маргарет Тачер за да се простат од него додека надвор врнеше и грмеше. Околу него ламели од дрво кои го заградуваат како ограда. И еден поглед кон себе вели: „Што всушност правам овде?“ (ЈВ)

Овој начин на самоосигурување ми изгледа разбирлив со оглед на претставата дека Титовиот портрет во тоа време како херојски водач во униформа висеше во речиси секоја соба на нацијата. Селфито како проверка дали тука се гледа човек или натчовек. Во времето на Тито јас бев премногу млад за да можам да си создадам слика за овој државник, но верувам дека зад ова кусо интересно име се кријат многу фасети. Пред гробот на Тито се собраа и му се поклониле толку многу државници од целиот свет со различни припадности како никогаш дотогаш. Пред споменатиот Хусеин во книгата на жалоста стоеше името на индиската премиерка Индира Ганди. Морав да помислам на неа кога прочитав за проектот на Катја Штуке и Оливер Зибер. Двајцата подолго време придружуваа жена од Босна која стана протагонист во една широко распространета повеќедимензионална приказна, а која исто така се вика Индира. Исто така фасцинантна жена со возбудлива биографија. Во 2013 година Штуке и Зибер се впуштија во потрага по Индира. Се знаеја од 90-тите години во Дизелдорф, но го изгубиле контактот кога Индира заминува за Америка. Тогаш заврши нејзиниот статус во Германија како бегалец од војната со право на престој. Таа се реши да ја побара својата иднина во земјата на неограничени можности наместо да се врати во својата несигурна, распарчена татковина. Во работата на фотографското дуо од Дизелдорф се разгрануваат многу тематски насоки кои произлегуваат од трогателната биографија на Индира и од повеќеслојната надворешна перспектива на уметниците. Како пример, таа длабоко го опишува прашањето за татковината, социјалниот статус, дијаспората, идентитетот, политичкиот протест, семејството. И постојано останува перспективата на Штуке и Зибер на исто ниво, многу лична, и со тоа создава прецизна, интимна, но сепак отворена слика за актуелната ситуација на старата тема на човештвото, темата на соживотот. Соодветен на тоа е и насловот на серијата: „Ти и јас“. Така Индира го нарече ресторанот што го отвори во Сент Луис, Мисури.

Неколку часа со автомобил понатаму на исток живее друг југословенски мигрант кој во својот американски живот постојано ја истражува сликата на својата татковина. Хрвоје Словенц е модерно американско име... Тука морам накусо да цитирам една реченица од текстот за работата на Штуке и Зибер „За многу Американци, бегалците и иселениците се странци за да се очекува да бидат толерирани. Тие можат да станат „видливи“ само ако имаат прифатено културни особености од нив, некоја форма на „сакам да сум Американец“ со интересен акцент, како некакво клише, но без комплицирани лични приказни“. Веројатно тоа е еден од најважните постојани придружници во животот на мигрантите: нова-та дефиниција на бестатковинскиот идентитет. Хрвоје со години живее во Америка и со растечка дистанца го посматра критичкиот по малку

Автори:

Софија Грајф (СГ)

Меридит Хааф (МЕРХ)

Михаел Клајн (МК)

Јерг Копман (ЈК)

Петар Линдхост (ПЛ)

Сабине Магнет (САМ)

Свенја Паулсен (СП)

Јована Реизингер (ЈР)

Јан Вилкен (ЈВ)

емоционален пристап кон своето потекло. Сеќавања и балансирање помеѓу внатрешни, носталгични и идеализирани слики се појдовна точка на еден сè повеќе отуѓен поглед кон новото национално саморазбирање. Серијата станува восхитувачки хрватски занес исполнет со небулозни, тајни мотиви. Секогаш одново се појавуваат кругови и топки како формални поврзувачки елементи. На една новогодишна елка, во заднина на акт на грб и мртва природа или како микроскопски лабораториски примерок. Без дополнителни информации за сликите човек останува на површина. Можеби соодветна форма за чувството на отуѓување. Потребата од објаснување, необјаснивото и очигледното, токму во балансот од сето тоа пулсира серијата на Словенц. Портретите на тилот како илустрација на отргнување од сликата, пејзажни слики, воени архитектури откриваат разголени рани и во исто време го удвојуваат кичестиот женски пин ап мотив, што еден хрватски мигрант му го испратил на својот пријател од Хрватска. На разгледницата го информира за смртта на својата жена. Настанува едно чувство на стеснетост и фасцинација – најдоцна кога ќе се дознае дека убавиот сјаен син микроскопски примерок ги отсликува клеточните проби на еден преживеан во масовно убиство на Хрвати. Живи или преживеани – Словенцовите раслоени мотиви од „Хрватската рапсодија“ се иритирачки, ранливи, притиснати, но сепак остануваат полни со енергија.

Прекршената слика на далечната татковина и туѓото во актуелната татковина се склопуваат во аранжманот на еден постдокументарен, отворен расказ за променливоста на идентитетот и поимањето. (ЈК)

За да се осигураме за сопствениот идентитет (Дали уште го имам? Можам ли да го видам?) може секојдневно да си го проверуваме потписот. Имено, тогаш имаме на хартија: Ова е моето име. Ова е мојот потпис. Ова сум јас. Се разликувам од останатите луѓе, супер! Сега може да продолжиме да се персонализираме, да станеме член на влада, да формираме економија, или нешто друго големо (!) со што потписот ќе добие на значење. Да го стилизираме во одлучувачки елемент. Со сопствената личност (и нејзиниот потпис) да се создаде нешто. Нешто што ќе важи за многу луѓе! Ура! Тоа звучи фантастично.

Но, што прават државниците без рацете?

Упс! Ако им се одземат рацете на државниците и државничките, ќе имаат проблеми со владата. Кој ќе ги потпишува договорите? Како ќе се запечати спогодба? Како се поздравува со почит? Како тогаш да ги пласираат своите гестови? Кој ќе го држи ливчето со говорот?

Ибро Хасановиќ во голема мера се послужил со рацете на политичарите: Гонзалез, Клинтон, Ширак, Кол, Мејџор, Черномирдин, Милошевиќ (!), Туѓман (!), Изетбеговиќ (!). Цак – ваму рацете! Гестот на политичарите стана предмет на анализа: Што правеа овие луѓе откако ја потпишаа Дејтонската одлука? И сега сите: „Reenactment of an Applause“! (ЈР)

МИНАТОТО Е СЕГА

Во секое Денес се чувствува Вчера – како идеал или влијание кое одредува, како магливо сеќавање, повторување и нова дефиниција на она што било.

Заедно со партнерскиот регион на поранешна Југославија, Фотодокс ја осветлува состојбата Статус кво и потенцијалот на Вчера во Денес. Документарните позиции на изложбата на разновидни начини ја анализираат темата „Минатото е Сега“: тие работат со постојни архиви или создаваат нови, тргнуваат на историска потрага и рефлектираат културни стереотипи и музички митови; гледаат 25 години назад кон германското повторно обединување или кон Дејтонскиот мировен договор пред 20 години, со кој се стави крај на војната во Босна и Херцеговина.

Тие поставуваат критички прашања за ветувањето на Европа и, како и секогаш кај Фотодокс, во нивните дела се објаснува улогата на документарната фотографија и на медиумите - притоа тие не се стеснуваат документарните антени да ги рашират во областите видео и сликарство, како и да ги стават на дискусија актуелните тенденции како поимот „постдокументарно“.

Ане Моргенштерн (*1976, DE/CH)

„Земја без средина“/„Land Without a Centre“, 2012/2013

Како изгледа нашата денешна слика за Источна Германија, 25 години по германското повторно обединување - за стереотипите од „Темна Германија“ до „Губитник од пресвртот“? И колку овие стари и нови предрасуди имаат врска со реалноста во самите места? Фотографката Ане Моргенштајн за своето дело, кое го создаде во 2012/2013, се врати во својата татковина, Саксонија. Во поранешниот типично социјалистички град Хојерсверда, кој во германското сеќавање е втиснат како некогашен центар за кафен јаглен и особено како место на деснорадикалните насилства од 1991, таа истражува едно Денес, кое е обележано од Вчера.

Роман Безјак (*1962, SLO/DE)

„Социјалистичка модерна - Археологија на едно време“/
„Socialist Modernism - Archaeology of a Time“, 2005-2010

Кога границите ќе се поместат или една земја, како во случајот поранешна Југославија, сосема ќе исчезне од картата, тогаш често зградите, спомениците и архитектурата се тие кои потсетуваат на минатото време. Фотографот Роман Безјак повеќе од пет години поминал во Источна и Јужна Европа, како и во Источна Германија, со цел да документира наменски градби, културни објекти, хотели и станбени површини. Повоената архитектура ги отелотворува некогашните идеали и утопии на постсоцијалистичките држави и документира како историјата останува да биде присутна во естетиката на градбите.

Михаел Везели (*1963, DE)

„Хумболт-Форум, Берлин, 26.1.2014 - 19.6.2015“,
(Проект којшто е во тек)

Фотографот и уметник Михаел Везели е познат по своите екстремно долги експозиции, кои во зависност од траењето на содржината што се прикажува на сликата, може да траат со денови, месеци или со години. Со сликата „Хумболт-Форум, Берлин“ тој ја прикажува меѓусостојбата на едно дигитално осветлување на обновата на Берлинската градска палата и со тоа документира не само дел од историјата на главниот град, туку и ги поврзува тековните процеси од минатото, сегашноста и иднината во една снимка.

Михаел Везели, „Хумболт-Форум, Берлин, 26.1.2014-19.6.2015“, Ц-принт 120x180 см, диасек, дрвена рамка, Artist Proof, © Михаел Везели / VG Bild-Kunst, галерија Courtesy Fahnenmann Berlin.

Јерг Глешер (*1966, DE)

„Земја на ехото. За борбата за Европа“ /
„About the Struggle for Europe“, 2014

Со својата работна збирка „Земја на ехото“ фотографот Јерг Глешер погледнува зад кулисите на една од најголемите политички институции во светот: Европскиот парламент во Брисел, Франкфурт и Стразбур. Тој ја прикажува борбата за една мултинационална заедница која се води во канцелариите и пленарните сали, но и на оние места и предели на кои се протега Европа, односно каде што таа ги оставила своите траги. Во „Земјата на ехото“ се поврзуваат минатото и сегашноста, внатре и надвор, преговорите за дипломатија и живата сегашност на европското сеќавање.

Зијах Гафиќ (*1980, BiH)

„Quest for Identity“, 2010, (Проект којшто е во тек)

При убиства на народи, освен за убиство станува збор и за згаснување на идентитети. Фоторепортерот Зијах Гафиќ од 2010 година ги сместува во каталог оние објекти кои како последни сведоци не потсетуваат на постоењето на околу 30.000 исчезнати во војната во Босна: лични предмети, секојдневни објекти како клучеви, книги, чешли и очила кои се ексхумирани од масовните гробници и кои до денес, две децении по конфликтот, служат за идентификување на мртвите. Неговата визуелна архива треба да им ја олесни потрагата на семејствата по изгубените роднини и покрај трезвеноста на прикажаното, во исто време овозможува и лична идентификација со жртвите.

Саша Краљ (*1965, HR)

„Време во срцето на Босна“ / „Time in the Heart of Bosnia“
(видео), 2014

За време на војната во Босна фотографот на „Асошијетед прес“ (Associated-Press), Саша Краљ, овековечува во фотографија момент од животот на младиот војник Расим. Сликата симболизира и важен настан во животот на фотографот, па дваесет години подоцна тој тргнува во потрага по Расим. Саша Краљ го наоѓа, му ја предава врамената слика и разговара со некогашниот војник за растргнатиот, трауматизиран дел од животот и настаните од изминатите години. Приказната на Расим за сиромаштијата, невработеноста и ударите на судбината, осветлува еден личен животен пат кој, според Саша Краљ, ја опишува состојбата во Босна и на целиот Балкан.

Драган Петровиќ (*1958, RS)

Без наслов/Untitled, 1980/90-тите

За време на својата работа како хонорарен фотограф при венчавки, семејни и јавни прослави, Драган Петровиќ – случајно и меѓу другото – создава исклучително забавен портрет кој го доловува српското општество во деведесеттите години. Неговата архива, којашто е достојна за внимание и чиешто значење станува јасно дури во денешниот осврт, покажува поглед од внатре кон „неговите луѓе“, кон една опуштеност и животна радост кои, исто така, се дел од колективното сеќавање на времето.

Том Лихт (*1972, DE/CH)

„Татко, син и војната/Father, Son and the War“, 2013-2015

Заедно со својот татко, Том Лихт тргнува на пат за Полска, Украина, Белорусија и Русија, за да го најде местото на кое во 1941 година загинал неговиот тогаш 35-годишен дедо, при напад на едно руско село. По трагите на човекот кого тие никогаш лично не го запознале, таткото и синот се конфронтираат не само со сеќавањата од Втората светска војна, туку и со личните душевни состојби и со меѓусебната врска. „Колку подалеку бевме од дома, толку повеќе се зближувавме“, фотографот Том Лихт го опишува споделеното искуство.

Тања Кернвајс (*1981, DE)

„Wishing Well“, 2014, (Проект којшто е во тек)

На почетокот на 1990-тите години, кога Советскиот Сојуз се распаѓаше, првата војна во Ирак се разгоруваше, а со конфликтот во Југославија завладеа војна и во Европа, еден бенд со американско потекло го напиша саундтракот за една генерација - и многу подалеку од границите на САД. Песните на Нирвана, кои говорат за повредување, растргнатост и потрага по љубов и признание, трогнуваа тогаш исто како и денес. Дваесет години по самоубиството на пејачот Курт Кобејн фотографката Тања Кернвајс се впушта по трагите на митот за бендот. Таа ги посетува местата кои се директно поврзани со Нирвана или кои подоцна добиле значење и во своите слики ја прикажува атмосферата и симболите од тогашното време, како и нивниот одсив во сегашноста.

Владимир Миладиновиќ (*1981, RS)

„Rendered History“, 2012, (Проект којшто е во тек)

Уметникот Владимир Миладиновиќ во својата работа се занимава со политиката на сеќавањето, манипулацијата преку медиумите, како и со создавањето и новата интерпретација на историски кажувања. Најпрвин во локалните архиви на весниците, а потоа и во меѓународните архиви, како Ел Паис (El País) или Ајриш тајмс (The Irish Times), тој од 2012 истражува текстови за војната во поранешна Југославија за најпосле да ја исцрта целата страница со туш. Со тоа, старите дневни вести со вообичаено краток век, заедно со делумно иконските фотографии, се здобиваат со трајност која овозможува набљудување на минатото со знаењето од сегашноста. Фотодокс го покани Владимир Миладиновиќ во Минхен како „Artist in Residence“ за да истражува во архивата на Зиддојче цајтунг како и во Баварската државна библиотека. Од тоа настана една нова серија која го расветлува германското известување за војните во Југославија.

Мерлин Наџ-Торма (*1979, DE/RS)

„Here is everything as 22 stars :-)“, 2011/2012

Струите од бегалци во насока кон Запад, огради од бодликави жици на унгарската граница, илјадници луѓе во потрага по сигурност и живеалиште. Тоа што во последните недели и месеци стана особено актуелно и ги преполни медиумите за многу луѓе веќе со години е животна реалност. Од 2011 фотографката Мерлин Наџ-Торма го придружува и документира животот на бегалците на српско-унгарската граница. Често со недели, а понекогаш и со месеци тие мораат да издржат во илегалните кампови додека не се појави можност да ја преминат и последната пречка за влегување во Шенген-зоната. Кога ќе стигнат таму, нивната надеж се судира со суровата реалност на Европа.

Борут Крајнц (*1964, SLO)

„Политика“/„Politics“, 2014

Тенката линија меѓу работата со јавност и пропагандата особено се согледува во политички мотивираните слики од медиумите и кампањите. Словенечкиот фотограф-новинар Борут Крајнц од 1991 работи за неделниот магазин „Младина“ и ја придружуваше, меѓу другото, и изборната кампања „Заедно – охрабрувајќи се еден со друг“ на претседателскиот кандидат и денешен претседател на Република Словенија, Борут Пахор. Тој претставува разни слики на професии. Дванаесет од снимките тој ги објави во соработка со словенечката уметничка група „Made in China“ како вечен календар без години и со тоа укажува на апсурдноста на отелотворените улоги, како и на повторливоста на политичките инсценирања од тој вид.

Ибро Хасановиќ (*1981, BiH/KO)

„Студија за еден аплауз“ / „Study for an Applause“, 2013

Додека историските настани на кои треба да се сеќаваме од политички или од идеолошки причини порано биле овековечени во идеализирани слики, денес таа улога во голема мера ја презема фотографијата. Уметникот Ибро Хасановиќ во својата работа „Студија за еден аплауз“ покажува дека и тие не се ништо помалку инсценирани. Во серија од девет снимки тој го прикажува аплаудирањето на девет меѓународни потписници на Дејтонскиот мировен договор од 14 декември 1995 кое е овековечено во иконографска фотографија од Жерар Жилиен. Мировниот договор означил крај на војната во Босна и Херцеговина и претставува еден од најважните историски датуми меѓу војните во Југославија и сукцесивната независност на поединечните републики.

Ибро Хасановиќ „Студија за еден аплауз“ 2013, Courtesy the artist and Gandy Gallery, Братислава

Хрвоје Словенц (*1976, HR/USA)

„Хрватска рапсодија“ / „Croatian Rhapsody“, 2014,
(Проект којшто е во тек)

Понекогаш е потребна дистанца за да се стане свесен за сопствените културни и емоционални определби кои се базираат на историјата, луѓето, обичаите, вербалниот и невербалниот јазик. Хрватскиот фотограф Хрвоје Словенц, кој од 2002 година живее во Њујорк, првичното идеализирање на татковината ќе го замени со критички и аналитички поглед. Со еден ненаративен и отворен пристап, за кој го одбира поимот „постдокументарно“, тој ги поврзува сликите и историјата, фактите и фикцијата, и создава асоцијативен портрет на својата новооткриена Хрватска.

Јака Бабник (*1979, SLO)

„Ебодром“/„Jebodrom“, 2012-2014

Често во фотографиите пределите претставуваат сведоци кои или со сопствените очи или атмосферски или преку дополнителни информации на еден потпис на слика укажуваат на минати, често ужасни настани и нивни траги. Наспроти нив, фотографиите на Јака Бабник се апсолутно поврзани со сегашниот момент и се со весела природа: „Ебодром“ на целиот Балкан е жаргонски поим за места погодни за секс на отворено. Со ова посматрање Бабник укажува на општествени и економски структури кои означуваат заеднички живот на мал простор и недостиг на интимни места каде што човек може да се повлече.

Колаборационен проект / Collaboration-project

Беате Енгл (*1973, DE), Леони Феле (*1979, DE), Сандра Филиќ (*1974, HR), Франка Каснер (*1976, DE), Антон Бошњак (*1971, BiH), Филип Меснер (DE), Александер Штајг (*1968, DE), Томас Тиде (*1967, DE)
„Секавања“, 2013/2014

Во рамки на проектот за размена Collaboration, осум уметници кои живеат во Минхен имаа повеќе патувачки средби во Мостар и Белград и на Партизанските гробишта во Мостар открија споменик на паднатите партизани од Втората светска војна. Архитектот на овој споменик создаден во 1965 година, хуманистот и писател Богдан Богдановиќ, и самиот се борел на страната на партизаните, но подоцна се судрил со сè поизразено националистички ориентираното државно раководство. Покрај тоа, тој краток период бил градоначалник на Белград, пред своето заминување во егзил во 1993 година. Монументот што го изградил беше уништен за време на војната во Југославија и во 2005 година повторно обновен како национален споменик на Босна и Херцеговина. Денес местото е напуштено и обраснато со секакви растенија. Преку својата игра со карти „Меморија“ групата уметници ја документираа вегетацијата на споменикот и покажуваа како во поговорката трева ги покрива трагите на историјата.

Катја Штуке и Оливер Зибер

»Ти и јас«

Двоканално видео – видео, на два монитора,
12:25 минути

вкл. 240 фотографии и 82 цитати, наслови, песна или филмски наслов од 1990-тите години

Приказната за имигрантката Индира беше повод за опсежната работа „Ти и јас“ на уметниците Катја Штуке и Оливер Зибер. За време на војната во Босна, Индира доаѓа во Дизелдорф каде што живее во 90-тите години и каде што, меѓу другото, работи и како куќна помошничка кај мајката на Оливер. Кога ѝ се закануваше прогон, таа со своето семејство се пресели во САД.

За време на нивното патување низ Босна и САД, во потрага по Индира, Катја Штуке и Оливер Зибер среќаваат други личности, како на пр. босанскиот рапер Френки во Тузла, демонстранти во Сараево, Жаклин Смит во Мемфис-активистка и следбеничка на Мартин Лутер Кинг, босански музичари во Сент Луис, пријателка на Индира во Боулинг Грин, пред конечно повторно да се сретнат со Индира во Флорида.

Така се преплетуваат различни теми кои говорат како за протерување од границите, војна, миграција, обескоренување, за идентитет, музика, култура, протест, за сопствениот фокус, така и за лични и политички врски помеѓу Босна, Германија и САД.

Јосип Броз Тито (1892-1980)

Автопортрет/Self-portrait, 1961

Како маршал за време на Втората светска војна, Јосип Броз Тито ги предводеше партизаните во војна против германските и италијанските окупатори на Југославија, фашистичките усташи и верните на кралот - четници. По војната тој најпрвин станува претседател на Владата (1945-1953) и конечно претседател на државата Федеративна Народна Република Југославија (1953-1980). Во државно контролираните ритуали тој беше славен и почитуван како херој на еден национален мит. Градови, улици и јавни установи го носеа неговото име, неговата слика беше испечатена на банкноти и висеше во домовите, училиштата и претпријатијата. За ваков, пропагандно инструментализиран култ на личност, типичен за диктатурите, необично е што Тито самиот посегнуваше по фотоапаратот. На своите патувања или на јавните настани не се воздржувал самиот да направи фотографии или, како овде, во приватната стаклена градина, да создаде дури и автопортрет.

Со тоа тој се послужува со едно средство на самоодраз со долга уметничко- историска традиција, кое од пред неколку години кружи низ социјалните мрежи како селфи, и ја прикажува денешната многуприсутност на самоинсценираната индивидуа.

Јосип Броз Тито, автопортрет, летна резиденција на Тито на островот Ванга, архипелагот Бриони, Хрватска, 1961, © Музеј на југословенската историја / Self-portrait, summer residence of Tito on the island Vanga, Brijuni archipelago, Croatia, 1961, © Museum of Yugoslav History, Belgrade.

Иницијатива и концепт на изложбата Past is Now:

ФОТОДОКС Минхен

Организација на изложбата во Германија

ФОТОДОКС Минхен

Во соработка со:

Goethe-Institut

Kulturreferat der Landeshauptstadt München

Münchener Stadtmuseum

Изложбата ја поддржаа:

Fedrigoni

Inova Art

Tirol Werbung

Longo

Текстовите од брошурата се преведени од каталогот Past is Now

Организација на турнејата во Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Србија, Хрватска, Црна Гора

Реализација на изложбата во Македонија:

Гете-институт Скопје

Бул. 8 Септември 18-1/5

1000 Скопје

Тел. +389 2 3121 604

<http://www.goethe.de/skopje>

**GOETHE
INSTITUT**

Културно Информативен Центар - Скопје

Qendra Informative Kulturore në Shkup

Jebodrom
Sozialistische Moderne
Memories
Echoland
Quest for Identity
Study for an Applause
Wishing Well
Politika

Vrijeme u srcu Bosne
Vater, Sohn und der Krieg
Land ohne Mitte
Rendered History
Here is everything as 22 stars :)
Untitled
Croatian Rhapsody
Автопортрет
You and Me
Humbolt-Forum, Berlin

